

El Vallès, terra de vinyes

LA VINYA, QUE A FINALS DEL SEGLE XIX HAVIA ESTAT UN DELS PRINCIPALS CONREUS VALLESANS, VA RECLAR EN EL SEGLE XX DESPRÉS D'UNA CRISI MOLT TRAUMÀTICA

L'any 1874, un *Estudio Agrícola del Vallés* constata que “*nuestra comarca, antes tan poblada de bosques, ve hoy con pesar ir desapareciendo éstos uno tras otro para dar cabida a los productivos viñedos*”. Es referia al que avui és la comarca del Vallès Oriental, que aleshores estava incrementant ràpidament l'extensió de vinya en detriment de boscos i erms. Els pagesos plantaven vinya per tal d'aprofitar els preus altament remuneratius del vi, com a resultat de la demanda d'importacions de França, perquè aleshores la plaga de la fil·loxera estava destruint com-

pletament la vinya francesa i França era el principal país productor i consumidor de vi de tot el món. Aquesta plaga també arribaria uns anys després a Catalunya, però mentre tant la producció de vi oferia una rendibilitat molt alta.

Al Vallès Oriental, la superfície de vinya va incrementar-se des d'unes 5.000 hectàrees a mitjan segle XIX fins a més de 8.000 a finals de la dècada de 1880. Al Vallès Occidental, la vinya també va créixer en superfície una extensió semblant, però l'especialització vitícola havia començat molt abans, en el segle

Text: **Jordi Planas**
historiador
(Universitat de Barcelona)

Verema a can Bertran (Rubí) l'any 1932. Foto: autor desconegut / Josep Moliné Ramoneda. Extret de Meritxell Torné, *L'Abans de Rubí. Recull gràfic, 1872-1965*, el Papiol, Efadós, 2011, p. 523.

XVIII, i continuà amb molta força durant la primera meitat segle XIX. A mitjan segle XIX la vinya ocupava el 68 % de l'àrea conreada, i a alguns municipis (Castellbisbal, Rubí, Rellinars) més del 80 %. El Vallès Occidental era aleshores la comarca de Catalunya amb una especialització vitícola més accentuada, per davant de l'Alt Penedès, el Bages o l'Anoia, i a finals dels anys 1880 la vinya hi assoliria la seva màxima extensió: 19.762 hectàrees. La vinya no era només el principal conreu, sinó que en molts dels seus municipis s'havia desenvolupat un autèntic monoconreu de la vinya.

Fins que va arribar la fil·loxera

Com que la major part dels pagesos que tenien vinyes produïen ells mateixos el vi, aquesta expansió del conreu de la vinya va anar associada a l'augment de la producció vinícola. Cap al 1890, la producció del Vallès Occidental superava els 384.000 hectolitres. Destacaven per la seva alta producció l'antic municipi de Terrassa (82.500 hl), Sant Cugat del Vallès (50.000 hl), Rubí (50.000 hl), Castellbisbal (35.000 hl) i Sentmenat (26.000 hl). Al Vallès Oriental, la producció de vi era molt inferior, superava tot just els 94.000 hl, i només quatre municipis produïen més de 6.000

hectolitres: Caldes de Montbui (7.000 hl), la Roca del Vallès (6.800 hl), Mollet del Vallès (6.740 hl) i les Franqueses del Vallès (6.400 hl).

No hem de pensar que aquest vi que es produïa aleshores tingués gaire qualitat. Tant en el conreu de la vinya com en l'elaboració del vi, les pràctiques eren rutinàries, s'acostumaven a barrejar varietats diferents i el resultat era la producció de vins de qualitat deficient i poca força alcohòlica. Segons Roig Armengol, *“com a conseqüència de las barrejades del fruyt procedent de múltiples varietats y com a conseqüència també de las distintas formas que s'emplean pera'l*

A la pàgina anterior, una imatge de raïms d'ull de llebre, a la Vall del Tenes. Foto: Josep Prims.

cultiu, no presenten los vins d'aquesta Comarca homogeneïtat. Domina'l Sumoll pera'l ví negre, l'Xarel·lo pera'l clar. En el partit de Granollers son d'escassa coloració y regular forsa alcohòlica, produhint Granollers y La Garriga vins ben aptes pera taula. En los de Sabadell y Tarrassa, son més negres y se'n fan alguns de blanchs. Moncada y Serdanyola produheixen vins d'alguna més graduació y coloració roja més intensa y brillant. Vacarissas, Rellinás, Sant Llorens y Matadepera, son també intensos de color y de bona graduació. Castellbisbal, Rubí, Ullastrell y Viladecaballs, un poch menys colorats" (Ramon Roig Armengol, *Memòria acompanyatòria al Mapa Regional Vinícola de la Província de Barcelona*. Barcelona, 1890).

Com és ben sabut, la plaga de la fil·loxera va posar fi sobtadament a l'expansió de la vinya de la segona meitat

del segle XIX. L'any 1882 ja es detectava un petit focus de la plaga a Sant Celoni, i el 1886 hi havia vinyes fil·loxerades a Mollet, Rubí, Castellbisbal i Terrassa. Aquest petit insecte, que atacava les arrels dels ceps i xuclava la saba de la planta fins a matar-la, va acabar destruint en poc temps tota la vinya del Vallès, i la plaga continuaria cap al Baix Llobregat, el Penedès i les comarques de Tarragona, anorreament tota la vinya i arruinant aquells pagesos que depenien d'aquest conreu per a la seva subsistència.

Tot i l'ensulsiada, el record tan recent de l'època daurada de la vitivinicultura va esperonar la replantació de la vinya amb peus americans immunes a l'insecte, que finalment va ser l'única solució que es va trobar per aturar la plaga. Al Vallès Occidental la vinya es replantà gairebé totalment, de manera que l'any 1920 ocupava més de 19.000 hectàrees;

al Vallès Oriental es replantaren més de 6.000 hectàrees, de manera la vinya recuperà tres quartes parts de l'extensió que havia tingut abans de la fil·loxera.

Tanmateix, la replantació no va tenir la recompensa esperada, perquè al començament del segle XX la vitivinicultura va entrar en una etapa marcada per una sobreproducció a escala internacional, amb repetides crisis de malvenda del vi durant tot el primer terç del segle XX. Segons un estudi que el 1923 va elaborar Jaume Raventós de la crisi vinícola a Catalunya, els anys 1892, 1893, 1894, 1900, 1901, 1905, 1907, 1908, 1909, 1914, 1918, 1920 i 1921 foren anys de malvenda, és a dir en què els preus del vi no compensaren els costos de producció. I durant la dècada de 1920 i després en els primers anys 1930 els preus del vi van tornar a caure amb intensitat.

Una imatge de la verema a Sant Quirze del Vallès l'any 1901. Foto: Josep Maria Armengol i Bas © Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

La reculada de la vinya

Els pagesos que havien replantat la vinya amb enormes esforços, es van trobar amb una davallada dels preus del vi que no podien compensar reduint els costos de producció. Al contrari, aquests costos augmentaven, perquè les noves varietats de vinya exigien un treball més acurat i l'aplicació de productes químics (sofres i sulfat de coure), per prevenir algunes malalties com ara el mildiu, a les quals la nova vinya americana era més vulnerable. Les noves varietats de vinya també eren més productives, i alguns viticultors responien a la davallada dels preus aplicant més adobs i intensificant la producció; però això accentuava la sobreoferta i deprimia encara més els preus del vi.

Per tant, al mateix temps que s'ensorraven els preus del vi, els vinyaters havien de fer front a un increment dels seus costos de producció i es trobaven presoners de la inversió que havien fet en la replantació de la vinya (així com en l'utilitatge per a l'elaboració del vi, que no podrien utilitzar alternativament), a banda que molts terrenys plantats de vinya eren poc aptes per a altres conreus. En la mesura en què, per a molts d'ells, la venda del vi constituïa el seu principal ingrés, és evident que es trobaven en una situació molt compromesa.

A llarg termini, com que la demanda i els preus del vi no van tornar a augmentar, ans al contrari, aquesta situació acabaria desembocant en una forta reculada del conreu de la vinya. Però el que convé destacar és que aquest retrocés de la superfície de vinya no es produí abans de 1930. L'ajust del conreu de la vinya a la caiguda de la demanda del vi es produí, doncs, només després de repetides crisis de malvenda del vi. El re-

Els cellers cooperatius

Una novetat destacable del primer terç del segle XX fou la creació dels primers cellers cooperatius. Al Vallès s'en van construir a Rubí (1920), Terrassa (1920), Ripollet (1921) i Sant Cugat del Vallès (1921), tots –excepte el de Terrassa– encarregats a l'arquitecte Cèsar Martinell, que va ser l'autor de la majoria de cellers cooperatius catalans.

El celler cooperatiu de Rubí va començar la seva activitat amb 119 socis, però el 1933 ja eren 174 (aproximadament la meitat dels viticultors del terme) i cap al 1960 assolí el màxim, amb més de 400 socis i una producció de més de 17.000 hl de vi. Va continuar funcionant fins al 1987, però la seva importància va anar minvant a mesura que es reduïa l'extensió de vinya.

El de Terrassa es va construir per a 8.000 hl, però aviat va ampliar la seva capacitat i també les seves activitats cooperatives. L'any 1945 es convertí en la Cooperativa Agrícola de Terrassa, que va arribar a tenir 1.500 associats i que, sense l'activitat vinícola, que va acabar el 1978, ha continuat fins als nostres dies.

El de Ripollet es va construir per a 20.000 hl, perquè també comptava amb socis de Cerdanyola, Montcada i Barberà del Vallès. En els anys 1950 eren més de 250 socis, però el 1973 el celler va ser expropiat i enderrocat per construir l'autopista de Barcelona a Sabadell i Terrassa.

El de Sant Cugat, construït també per a 20.000 hl, és el que millor s'ha conservat i ha estat recentment rehabilitat (2013) per convertir-lo en subseu del Museu de Sant Cugat del Vallès.

Construcció del celler cooperatiu de Rubí, l'any 1920. Foto: autor desconegut /Arxiu municipal de Rubí – Fundació Museu-biblioteca de Rubí.

tard amb què l'extensió de la vinya va adaptar-se a les noves condicions dels mercats vinícoles, permet explicar que el primer terç del segle XX fos un període molt conflictiu en aquelles àrees, com la del Vallès, que s'havien especialitzat en el conreu de la vinya i on els ingressos dels pagesos depenien en bona mesura de l'evolució dels preus del vi.

Acció col·lectiva

Els viticultors van mirar de fer front a la crisi vinícola recurrent a l'acció col·lectiva. D'una banda, agrupant-se en cooperatives, per reduir els costos de producció, millorar la qualitat del vi i, en definitiva, remunerar més el seu producte. La creació de cellers cooperatius per elaborar i comercialitzar en comú el vi fou una de les respostes més originals a la crisi dels preus del començament del segle XX.

Una altra resposta la trobem en la mobilització social per protestar per la situació de la vitivinicultura i exigir la intervenció del govern espanyol per posar-hi solució. Després de les repetides crisis de malvenda del vi de la primera dècada del segle XX, el 1911 es creà la Unió de Vinyaters de Catalunya, una organització que en menys d'un any va aconseguir l'adhesió de més de vint mil viticultors catalans i va constituir delegacions a més de dues-centes localitats, pràcticament a tots els municipis vitícoles de Catalunya.

El primer gran acte públic de la Unió de Vinyaters al Vallès va tenir lloc a Rubí el 19 de febrer de 1911 (abans només s'havien celebrat els mítings d'Igualada, el 15 de gener i el 29 de gener, i Vilafranca del Penedès, el 28 de gener i l'11 de febrer de 1911). Al final d'aquell acte a Rubí es van es-

El moviment rabassaire

El Vallès va ser un dels epicentres del moviment rabassaire des del final del segle XIX. De Rubí era la primera societat de pagesos que llançà un manifest favorable a les reivindicacions rabassaires: *Ressenya en defensa de las vinyas á rabassa morta y modo práctic de amillararlas* (1861), i des de Rubí es dirigí la Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya, que només va estar activa uns mesos (1882-1883) a causa de la repressió política i sindical.

Al començament del segle XX, un cop superada la crisi fil·loxèrica, el moviment rabassaire es va tornar a activar. El seu màxim dirigent, Lluís Companys, el 1920 va guanyar l'acta de diputat a Corts pel districte de Sabadell amb el suport dels rabassaires, i durant l'any següent va portar a terme una intensa campanya per organitzar els rabassaires que va culminar amb la creació de la Unió de Rabassaires (1922).

Durant la Segona República la Unió de Rabassaires tenia societats adherides a gairebé tots els municipis del Vallès Occidental, i a disset municipis del Vallès Oriental. Alguns dels seus dirigents foren elegits alcaldes, com ara Pere Aguilera (Rubí) o Feliu Tura (Mollet del Vallès). Un bon nombre d'aquestes societats es van crear durant la gran mobilització pagesa que es produí arran de les campanyes per a la revisió dels contractes de conreu, que al Vallès Occidental van donar lloc a 3.650 demandes (1931-32) i 4.828 demandes (1934). Després de l'Alt Penedès, va ser la comarca on el conflicte va assolir més intensitat.

Capçalera del periòdic rubinenc *La Lluita*, un dels que va difondre la causa rabassaire al Vallès. Foto: Arxiu municipal de Rubí.

collir els delegats locals de la Unió de Vinyaters a cadascun dels pobles del Vallès, els quals després escollirien els integrants del Consell Comarcal de la Unió de Vinyaters a l'Alt Vallès, amb representants de Terrassa, Sabadell, Ullastrell, Cerdanyola del Vallès, Castellar del Vallès, Rubí i Olesa de Montserrat.

La campanya de propaganda de la Unió de Vinyaters continuà amb actes públics a diferents localitats del Vallès Occidental, fins a la primera assemblea general de la Unió de Vinyaters de Catalunya, que es celebrà al Palau de la Música Catalana els dies 17 i 18 de febrer de 1912. Al Vallès Oriental, la campanya de la Unió de Vinyaters va tenir menys ressò, però també es van crear delegacions a Mollet, Montmeló, Martorelles, Parets, Montornès del Vallès i Palou. La Unió de Vinyaters va aconseguir arrossegar els viticultors catalans durant algun temps; però la falta de resultats a les seves reivindicacions i, sobretot a partir dels anys 1920, l'organització alternativa dels rabassaires, va anar reduint la seva força.

Els rabassaires, és a dir els pagesos que tenien les vinyes arrendades i no en terres de la seva propietat (originalment amb contractes de “rabassa morta”, d'aquí la denominació de “rabassaires”), també es van mobilitzar per fer front a la crisi, però amb una altra estratègia: ells intentaven compensar la caiguda de l'ingrés amb la reducció –o fins i tot l'eliminació– de la renda que havien de pagar al propietari de la terra. La seva lluita arrencava de més d'un segle enrere, perquè les vinyes que ells havien plantat (i els contractes de rabassa morta) passaven de pares a fills, i el Vallès (molt especialment

Rubí, Castellbisbal, Sant Cugat del Vallès, Sabadell i Terrassa) va ser un dels centres neuràlgics del seu moviment. La màxima expansió del moviment rabassaire es va produir durant la Segona República, en què la Unió de Rabassaires establí una aliança estratègica amb Esquerra Republicana de Catalunya, el partit hegemònic i que assolí el control del govern de la Generalitat de Catalunya; però la derrota de la República en la Guerra Civil espanyola va suposar també la fi del moviment rabassaire.

Després de la Guerra Civil la vinya va recular, aleshores de manera molt ràpida. En poc més de vint anys, el conjunt del Vallès va perdre 15.985 ha de

vinya, un retrocés de gairebé dues tercers parts de la superfície vitícola. La proporció de la caiguda és similar en el Vallès Oriental i l'Occidental, si bé en xifres absolutes la dimensió de la reculada és naturalment molt superior al Vallès Occidental: la comarca on la vinya havia tingut la supremacia, va passar de 19.144 ha (1920) a 7.072 ha (1943-47), és a dir que en aquest curt espai de temps va perdre 12.072 ha de vinya. Després del Bages (17.896 ha) i l'Anoia (12.421 ha), fou la comarca on l'extensió de vinya més va retrocedir. I en els anys següents, la vinya vallesana encara retrocediria molt més, fins a ocupar a finals del segle XX una extensió de terra insignificant **v**